

Kazylyk goja ogly Ýegenek boýny beýan eder

Category: Halk döredijiligi we rowaýatlar, Kitapcy

написано kitapcy | 23 января, 2025

Kazylyk goja ogly Ýegenek boýny beýan eder KAZYLYK GOJA OGLY ÝEGENEK BOÝNY BEÝAN EDER

Hanym heý!

Gamgan ogly han Baýyndyr ýerinden turmuşdy. Gara ýeriň üstüne ak ban öýün dikmişdi. Ala saýawan gök ýüzüne gerdirmişdi. Müň ýerde ýüpek halyça düşenmişdi. Içoguz, daşoguz begleri söhbete ýygnanmışdy. Iýme-içme idi. Kazylyk goja diýrlerdi bir kişi bar idi. Baýyndyr hanyň weziri idi. Şerabyň ýitisi başyna çykdy. Gaba dyzynyň üstüne çökdi. Baýyndyr handan goşun diledi. Baýyndyr han destur berdi. «Nireýe dilärsiň bar» diýdi. Kazylyk goja iş görmüş, iş ýarar adamdy. Ýarar gojalaryn ýanyna jem eýledi. Ýadygy-ýaragy-le ýola girdi. Çok daglar, dere, depe geçdi. Günlerde bir gün Düzmürt galasyna geldi. Gara deňiz kenarynda idi. Oňa ýetibän gondular. Ol galanyň bir teküri bar idi, adyna Arşun ogly Direk tekür

diýrlerdi. Ol kapyryň altmyş arşyn kamaty bardy. Altmyş batman gürzi salardy. Gaty mäkäm ýaý çekerdi. Kazylyk goja gala ýetdiginleýin jeňe başlady. Pes, ol tekür galadan daşary çykdy. Meýdana girdi, är diledi. Kazylyk goja ony gördüginleýin, ýel kibi ýetdi, ýelim kibi ýapyşdy. Kapyryň ýeňsesine bir gylyç urdy. Zerre gadar kesdirmedi. Nobat kapyra degdi. Ol altmyş batman gürz-le Kazylyk goja depere tutup çaldy, ýalan dünýä başyna dar boldy. Tüýdük kibi gan şorlady. Kazylyk gojany garmalaýyp tutup, gala goýdular. Ýigitleri durmaýyp gaçdylar. Kazylyk goja tamam on alty ýyl galada tussag boldy. Soňra Emen diýrlerdi bir kişi alty gezek baryp, galany alyp bilmedi. Meger hanym, Kazylyk goja tussag boldugy wagt bir oglanjygy bardy. Bir ýaşynda idi, on baş ýaşyna girdi, ýigit boldy. Babasy öldi bilirdi. Gadagan eýlemişlerdi. Tussag boldugyn oglandan saklarlardy. Ol oglanyň adyna Ýegenek diýrlerdi. Günlerde bir gün Ýegenek oturyp begler ile söhbet ederkän, Gara Güne ogly Pudak-le uz düşmedi. Bir-birine söz atyşdylar.

Pudak aýdar:

– Munda lap urup nädersen, çünki är dilärsen, baryp babaňy gutarsana. Ne on alty ýyldyr, tussagdyr – diýdi. Ýegenek bu habary eşidejek, ýüregi oýnady, gara bagry sarsyldy. Galkdy, Baýyndyr hanyň nazaryna bardy. Ýüzün ýere goýdy.

Aýdar:

– Ala daňdan sapa ýerde dikilende ak ban öýli,
Atlas-le ýapylanda gök saýawanly,
Teble-teble çekilende şabaz atly,
Çagyryban dat berende, bol çebişli,
Ýag dökülende bol nygmatly,
Galmyş ýigit arkasy,
Pakyr-misgin umydy,
Türküstanyň diregi,
Tulu guşuň balasy,
Amyt soýynyň arslany,
Garajygyň gaplaňy,
Döwletli han, medet,
Maňa leşger ber,
Meni babam tussag boldugy gala gönder – diýdi.

Baýyndyr han buýurdy: «Ýigrimi dört sanjak begi gelsin» diýdi. «Owwal Demirgapy Derwendinde beg bolan, gargy naýza ujunda är bögürden, duşmana ýetdiginde «Kim sen» diýip soramaýan, «Gýýan Seljuk ogly Däli Dondar seniň-le bile barsyn» diýdi.

– Aýgyr gözler suwundan at ýüzdüren, elli ýedi galanyň kilidin alan Eýlik goja ogly Dülek Ewren bile barsyn – diýdi.

– Goşa burçdan gaýyn oky eglenmeýen Ýagrynjy ogly Ilalmyş seniň-le bile barsyn – diýdi.

– Üç gezek ýagy görmese, gan aglaýan Togsun ogly Rüstem bile barsyn – diýdi.

Ajdarhalar agzyndan adam alan Däli Ewren bile barsyn. Ýeriň bir ujundan bir ujuna ýetem diýen Sogan Sary bile barsyn. Sanalmak-le oguz erenleri tükense bolmaz. Baýyndyr han ýigrimi dört bahadyr sanjak begini Ýegenege ýoldaşlyga bile goşdy. Begler jem bolup ýaraglaryn gördüler. Meger, ol gije Ýegenek düýş gördi. Düýşün ýoldaşlaryna soýlady. Görelim hanym, ne soýlady.

Aýdar:

– Begler, gapyllyja gara başym, gözüm ukuda eken, düýş gördi. Ala gözüm açyban dünýä gördüm. Ak boz atlar çapdyrar alplar gördüm. Ak eşikli alplary ýanyma saldym. Ak sakgally Däde Gorkutdan öwüt aldym. Ala ýatan gara daglary aşdym. Ileri ýatan Gara deňize girdim. Gämi ýasap köýnegim çykardym, ýelken gurdum. Ileri ýatan deňizi dildim, geçdim. Öteki gara dagyň bir ýanynda alny-başy balkar bir är gördüm. Galkybany ýerimden ör turdum. Gargy dilli uz naýzamy gapdym. Garşylaýyn ol äre bardym. Garşysyndan ol äri sançjak wagtym, deňedim, göz uýy-le ol äre bakdym. Daýym Emen imiş ony bildim. Döndim, ol äre salam berdim. «Oguz illerinde kim sen?» diýdim. Gabaklaryn galdyryp ýüzüme bakdy. «Ogul Ýegenek, kanda gidersen?» diýdi. Söýledi. Men aýtdym:

– Düzmürt galasyna giderem. Babam onda tussag imiş – diýdim.

Bu ýerde daýym maňa soýlady. Aýdar:

– Ýetdiginde ýel yetmezdi, ýedi urgunym,
Ýaňybaýyryň gurduna meňzärdi ýigitlerim,
Ýedi kişile gurulardy meniň ýaýym,

Gaýyn daly ýeleginden som altynly meniň okum,
Ýel ösdi, ýagmyr ýagdy, ýüki gopdy.
Ýedi gaýta bardym, ol galany alymadym, yza döndüm,
Menden dahy är gopmaýasyn Ýegenegim dön – diýdi.

Ýegenek düýşünde daýysyna soýlamyş. Aýdar:

– Galkybany ýeriňden turdugyňda,
Ala gözli beg ýigitleri ýanyňa salmadyň,
Ady belli begler-le sen ýortmadyň,
Bäş akjaly ulufejileri ýoldaş etdiň,
Onuň üçin ol galany sen almadyň – diýmiş.

Ýegenek ýene aýdar:

– Kese-kese iýmäge ýahna ýagşy,
Keser günde serçeşme ýügrük ýagşy,
Daýym geldiginde dursa, döwlet ýagşy,
Bildigin unutmasa, akyl ýagşy,
Duşmanyndan dönmese, gaçmasa, ärlik ýagşy – diýdi.

Bu düýşi Ýegenek ýoldaşlaryna hekaýat eýledi. Meger, daýysy Emen ol arada ýakyn idi. Jümle begler-le ýoldaş bolup gitdiler. Tä ki Düzmürt galasyna ýetdiler. Çöwre alyp gondular. Çünki kapyrlar bulary gördüler, Arşun ogly Direk teküre habar berdiler. Ol melgun dahy galadan daşary gelip, bulara garşy boldy, är diledi. Gyýan Seljuk ogly Däli Dondar ýerinden tura geldi. Altmyş batman sur naýzasyn goltuk gysyp, ol kapyry garşysyndan süsem diýdi, süsämedi Kapyr tekür garmalaýyp zarp etdi. Naýzasyn çekdi, elinden aldy. Ol altmyş batman gürzi ile Dondary depere tutup çaldy, giň dünýä başyna dar boldy. Kazylyk atyn dönderdi, gaýda döndi. /Ondan döne/ bilmez Dülek Ewren alty perli çomagy-le at depip, gelip ýokardan aşaga kapyry gaty urdy, alymady. Tekür garmalaýyp elinden çomagyn aldy. Ony dahy gürzi ile urdy. Ol dahy kazylyk atyn dönderdi, gaýda döndi. Hany, ýigrimi dört sanjak begi tekür elinde zebun boldy. Pes, Kazylyk goja ogly Ýegenek, täze ýigitjik, ýaradan Allaha sygyndy. Bizowal Hudaýy öwdi. Aýdar:

– Ýujalardan ýuja sen,
Kimse bilmez niye sen, eziz Taňry!
/Sen/ eneden dogmadyň,
Sen atadan bolmadyň,
Kimse ryzkyn iýmediň,
Kimseýe güýç etmediň,
Kamu ýerde ahat sen,
Sen Allahu samat sen,
Adama sen täç urduň,
Şeýtana lagnat kyladyň,
Bir suçdan ötri dergähden sürdüň,
Nemrut göge ok atdy,
Garny ýaryk balygy garşy tutduň,
Ululygyňa hetdiň ýok,
Seniň boýuň, kaddyň ýok,
Ýa jisim-le jeddiň ýok,
Urdugyn uwlatmaýan uly Taňry,
Basdygyn belirtmiýän belli Taňry,
Göterdigin göge ýetiren görkli Taňry,
Gatyr gananyňa gahar eden gahhar Taňry,
Birligiňe sygyndym, çelebim kadyr Taňry,
Medet senden!
Gara donly kapyra at deperem,
Işimi sen oňar! – diýdi.

Heman dem at saldy. Ýel kibi ýetdi, ýelim kibi ýapysdy. Kapyryň çignine bir gylyç urdy, geýimini-gejimini dogrady. Alty barmak çuňlukda ýara erişdirdi. Gara gany şorlady. Gara sagry ädigi doly gan boldy. Gara başy aýlandy, ejiz boldy. Heman döndi, galaýa gaçdy. Ýegenek ardyndan ýetdi. Gala gapysyna girmişkän gara polat uz gylyjy ýeňsesine eýle çaldy, kim, başy top kibi ýere düşdi. Ondan Ýegenek atyn dönderdi. Leşgere geldi. Tussag bolan Kazylyk gojany salybermişler. Çykyp geldi:

– Haý, beg ýigitler, kapyry kim öldürdi? – diýip soýlamyş. Görelim hanym, ne soýlamyş. Aýdar:

– Gaýtabanyň maýasyny ýükli goýdum,
Nermidir, maýamydyr ony bilsem,
Gara ilde goýunymy ýükli goýdum,
Goçmudyr, goýunmydyr ony bilsem,
Ala gözli görkli halalyým ýükli goýdum,
Erkekmidir, gyzmydyr ony bilsem,
Mere, beg ýigitler habar maňa, ýaradanyň yşkyna – diýdi.

Ýegenek bu ýerde soýlamyş. Görelim hanym, ne soýlamyş. Aýdar:
– Gaýtabanyň maýasyny ýükli goýduň, Ner boldy.
Gara ilde goýnuňy ýükli goýduň, Goç boldy.
Ala gözli, görkli halalyňy ýükli goýduň, Arslan boldy – diýdi.
Ýegenek babasy-le görüşdi. Ondan galan begler görüşdi. Pes, bir ugurdan begler gala ýöriş etdiler. Taladylar. Babasy-le Ýegenek gizli ýaka tutuban iýlişdiler. Iki hesret bir-birine tapyşdylar. Issiz ýeriň gurdy kibi uwlaşdylar. Taňryýa şükürler kyldylar. Galanyň kilisesin ýykyp, ýerine metjit saldylar. Eziz Taňry adyna hutba okutdylar. Guşuň alaganyny, kumaşyň arysyny, gyzyň gökjegini dokuzlama çargap juha Baýyndyr hana penjýek çykardylar. Bakysyn gazylara bagş etdiler. Döndiler, öýlerine geldiler. Dädem Gorkut gelibän, boý boýlady, soý soýlady.

– Bu «Oguznama» Ýegenegiň bolsun diýdi. –

Ýom bereýin, hanym!

Ýerli gara daglaryň ýykylmasyn,
Kölgelije gaba agajyň kesilmesin,
Ak sakgally babaň ýeri uçmah bolsun,
Ak pürçekli eneň ýeri behişt bolsun,
Ahyr soňy ary imandan aýyrmasyň,
Ak alnynda baş keleme doga kyldyk,
Kabul bolsun!

Günähiňizi ady görkli Muhammet Mustapa ýüzi soýuna bagyşlasyn,
hanym heý! Halk döredijiligi we rowaýatlar